

Bulletin

parken Sonsbeek – Zypendaal – Gulden Bodem

Vrienden van
Sonsbeek

De Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Vrienden van Sonsbeek ondersteunt Molenplaats Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar voor particulieren € 15,00, voor verenigingen € 35 en voor bedrijven € 50; Bankrekeningnummer: NL30 ABNA 0406 333 505 ten name van Vrienden van Sonsbeek. CANBI: de Vereniging is door de fiscus erkend als Culturele Algemeen Nut Beogende Instelling, waardoor giften die volgens de regels van de Belastingdienst worden gedaan voor fiscale aftrek met de factor 1,25 mogen worden vermenigvuldigd.

Dagelijks bestuur

Margreet van Gastel – voorzitter, Niels Wildering – penningmeester, Daniëlle Jansens – promotie / ledenadministratie (06-53402610), Roel van Dijk Azn – secretaris.

Adviseurs

Jeroen Glissenaar – beheerder monumentale parken gemeente Arnhem, Kees Hin – gebiedsmanager bossen en parken gemeente, Jeroen Voskuilen – Molenplaats.

Ledenadministratie

Vereniging Vrienden van Sonsbeek, Molenplaats Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, telefoon: 445 06 60, email: info@sonsbeek.nl

Website

www.sonsbeek.nl

Molenplaats Sonsbeek wil parkbezoekers bewust maken van de groene kanten van Arnhem door het organiseren van excursies, evenementen en exposities. Molenplaats geeft informatie over de Arnhemse parken en is een goed startpunt voor een bezoek van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Website: www.molenplaatssonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Molenplaats

Anne Marie van Lanen (voorzitter), Robert Derksen (penningmeester), Ton Jansen, Paul Baeten en Ans Meex.

In dit nummer

Voorpagina De eerste natuurwerkdag in Sonsbeek is een succes geworden. De opkomst was groot en daar waren veel kinderen bij. Zoals hier aan de oever van de beek, waar twee bijenhotels worden opgebouwd.

3 De Vriendenconferentie In De Watermolen was op 4 oktober de tweede conferentie van de Vrienden van Sonsbeek. Er kwamen opmerkelijke onderwerpen voorbij. Grondonderzoek nabij de hertenkamp plaatst de gemeente voor de keuze: bomen vervangen of andere maatregelen nemen. Sonsbeek 2020 wil een beeldenroute naar Kröller-Müller.

4 Handen uit de mouwen Foto's van de drukke nationale natuurwerkdag op zaterdag 3 november.

5 en 6 Rommel bij Molenplaats en Hoe is het met de ijsvogel? Er was deze zomer sprake van overlast op het terras naast Molenplaats. Wat te doen? Watvoor winter krijgen we en hoe doet de ijsvogel het in de parken?

7 Op stap met de boswachter Jeroen Glissenaar vertelt dat er ingrepen nodig zijn langs de cederallee. Huig Velders ging mee.

8 en 9 De visie van fotograaf Jeroen Bosch Drie onderwerpen op de gevoelige plaat vastgelegd: het beukenbos, de koude vijver en de ijskelder.

10 en 11 Afscheid voorzitter Edzard Gelderman, vertrekkend voorzitter, stort nog een keer zijn hart uit over de ontwikkelingen op evenementengebied in Sonsbeek.

12 en 13 Het Sonsbeekkwartier Hoe is het Sonsbeekkwartier ontstaan? Een beschouwing van Paul Poelmans

14 De Japanse 1000-knoop Gerard Koops van het IVN informeert ons over deze woekerende exoot.

15 Nieuwe Parkengids en Herinnering aan de forellenkwekerij In Molenplaats ligt de nieuwe Parkengids klaar. Een wegwijzer voor wie het fijne wil weten.

Achterpagina Lang geleden liepen zwartwitte koeien in de weilanden van het park. Uit de serie prentbriefkaarten.

Teveel bodemverdichting onder aantal bomen

Beelden 2020 wil park sparen en route naar Kröller-Müller

Onderzoek naar de mate van de bodemverdichting in het gebied tussen het hertenkamp en de Stadsvilla in park Sonsbeek hebben aan het licht gebracht dat voor het in stand houden van een aantal bomen de grens is bereikt. De verdichting die daar is aangetroffen, maakt het volgens de gemeente zonder maatregelen onmogelijk door te blijven groeien.

Het resultaat van het onderzoek werd meegedeeld tijdens de Vriendenconferentie 'Voor altijd grenzeloos genieten in Sonsbeek' op 4 oktober in het Watermuseum. De oorzaak van de bodemverdichting is volgens parkenambtenaar Kees Hin niet duidelijk. Wat de volgende stap zal zijn, is nog niet bekend, al wordt wel overwogen met de bevindingen rekening te houden bij het inrichten van volgende evenementen. Een van de mogelijkheden, overigens niet door Hin aangedragen, zou kunnen zijn bomen in het park eerder te vervangen dan wat gezien hun leeftijd normaal zou gebeuren. Het afzetten van een gebied rond een bomengroep in Zypendaal blijkt resultaat te hebben. Daar is de verdichting van de bodem minder bedreigend.

Evenementenbeleid

De gemeente verzamelt momenteel gegevens voor een 'gebruiksvisie' voor Sonsbeek. Daar ontbraken tot nu specifieke regels voor evenementen. Op haar website heeft de gemeente de afgelopen twee maanden een enquête geplaatst waar Arnhemmers hun mening konden geven over het gebruik en de waarde van het park. Eind deze maand kunnen de resultaten bekend zijn. Vervolgens wordt op het stadhuis een beleidsnotitie gemaakt. Die zal geen richting aangeven hoe het in de toekomst moet met de natuurontwikkeling van het park. Daarvoor wordt een tien jaar oude nota gebruikt.

Tijdens de conferentie van de Vrienden zei landschapsarchitect Theo

Reesink dat bij evenementen meer rekening moet worden gehouden met kenmerkende eigenschappen van het landschapspark dat Sonsbeek is. Daarvoor zou hij op kaarten vastgelegd willen zien welke zichtlijnen en open ruimten gehandhaafd moeten worden. Reesink wil niet terug naar 'vroeger'. Dat is zelfs onmogelijk, want er is sprake van een voortdurende natuurlijke ontwikkeling van het park, zei hij.

Reesink is er een voorstander van organisatoren van evenementen kosten in rekening te brengen voor het gebruik van het park. Deze inkomsten kunnen vervolgens ingezet worden voor beheer en herstel. Op het stadhuis is dit nog een punt van discussie.

Beelden 2020

De organisatie van de beeldentoonstelling 2020 meldde tijdens de conferentie dat ze een beeldenroute van 16 kilometer wil uitzetten van de flanken van de Zypendaalseweg in Sonsbeek naar het Kröller-Müllermuseum. Het is een bewuste poging om de druk op het park te verminderen. Gepoogd wordt de provincie Gelderland en de gemeenten Arnhem en Ede te verleiden een hogere bijdrage te betalen en ook het rijk warm te laten lopen voor het idee. Studenten van hogeschool Van Hall Larenstein gaan aan de slag met ideeën die tijdens workshops werden geopperd. Het gaat ondermeer over een zonering voor evenementen, meer duidelijkheid over wat wel en niet in het park mag, het toezicht in het park en de biodiversiteit en

klimaatadaptatie. Ook bekijken ze of en zo ja hoe rust en stilte een grotere rol kunnen spelen.

Twee jaar geleden deden studenten voorstellen aan de gemeente voor de aanpak van achterstallig onderhoud en herstel in het landschapspark en een pilot uit te voeren. Daar is sindsdien niets meer van vernomen. Dat geldt ook voor het idee van middelbare scholieren om boven het podium op de Ronde Weide een vaste overkapping te maken zodat ze die plek het hele jaar door als hangplek kunnen gebruiken.

Bankje vernoemd

Tijdens en na de conferentie werd afscheid genomen van voorzitter Edzard Gelderman van de Vrienden van Sonsbeek. Hij vertelde dat voor hem in deze rol liefde en passie voor het park waren samengekomen. In zijn afscheidwoord pleitte Gelderman voor een stop op de toename van evenementen: omdat Sonsbeek geen volkspark is maar 'een kwetsbaar rijksmonument'. Zijn opvolgster Margreet van Gastel maakte bekend dat Gelderman als afscheidscadeau in het park een bankje mag uitkiezen waarop zijn naam vermeld wordt. Zie ook elders in dit nummer.

Molenplaats Sonsbeek

Te huur voor grote en kleine bijeenkomsten, van vergadering tot verjaardag de molenshuur (120 personen), parkzaal (30 pers.) en de beekzaal (12 pers.). Catering is mogelijk.

Informatie via tel. 026-4450660 en info@molenplaatssonsbeek.nl

Handen uit de mouwen smaakt naar meer

De eerste aflevering van 'Handen uit de mouwen', een dag waarop kinderen en volwassenen karweitjes opknappen waaraan de natuur van park Sonsbeek behoefte heeft, is een leuk en inspirerend feestje geworden. Voordat groepen zaterdag 3 november uitzwermden naar een van de talloze locaties – van de Teerplaats tot het hertenkamp en van de beek tot in de bossen – vulde Molenplaats zich met zeker honderd deelnemers. Een groot aandeel daarin had de Arnhemse scoutinggroep Sint Christophorus. Ook leden van natuurorganisaties en vrienden van het park zetten zich in. Gezellig aanpakken, hapjes en soep wisselden elkaar af. En vrolijkheid overheerste. Het kan niet anders of er komt een vervolg.

Mooie zomer, maar herrie en rommel

Molenplaats wil voor oplossing contact met jongeren leggen

Deze zomer had een record aantal uren zonneshijns voor ons in petto. Dag en nacht trokken veel meer bezoekers naar park Sonsbeek dan gewoonlijk. Jongeren maakten er regelmatig een leuk avondje van met meegebrachte drank en hapjes. Vervelend was dat ze soms veel rotzooi achterlieten. Bijvoorbeeld op het terras naast Molenplaats. We verzamelden meningen. Wat moet en kan eraan worden gedaan?

Margreet van Gastel, Vrienden van Sonsbeek: Het park heeft helaas regelmatig te maken met vernielingen. Ik ga er vanuit dat die niet veroorzaakt worden door ouderen, rustzoekers of gezinnen met kleine kinderen. Studenten van hogeschool Van Hall Larenstein adviseerden tijdens ons congres in oktober: zorg dat de regels duidelijk zichtbaar zijn en gecommuniceerd worden. Want jongeren zijn zo slecht niet, maar moeten weten waar ze aan toe zijn. Daarnaast is er de roep om ons allemaal verantwoordelijk te voelen voor Sonsbeek. Oud en jong, overdag en 's nachts. Genoten van het zonnetje in het park? Neem dan ook je afval mee. Was het wel heel knus in de manschijn? Neem je blikjes en flessen mee naar huis, ze zijn aanmerkelijk lichter dan toen je kwam.... Vernielingen zijn nooit te tolereren, maar het is moeilijk om daar paal en perk aan te stellen. Het is een punt dat onze voortdurende aandacht en zorg moet hebben.

Remco Boshuizen, wijkagent: We voeren met verschillende partijen die hierbij betrokken zijn overleg. Daar zijn nog geen conclusies getrokken dus ook geen resultaten over te melden. Er zitten verschillende kanten aan het bezoeken van het park in de avond of nog later. De afgelopen zomer zijn wij 's avonds en 's nachts meermalen naar het park geweest. Soms werden dan flinke groepen bezoekers aangetroffen. Maar we hebben nauwelijks tot geen echte incidenten meegemaakt.

Geen museum

Jeroen Glissenaar, parkwachter Sonsbeek: Je kunt het park geen museumstatus geven, want het ligt tegen de binnenstad aan. Jonge mensen komen er graag omdat ze in de natuur geen prikkels krijgen maar rust vinden. Ze weten heel goed wat kan en wat niet. Maar als je geen contact legt en niet laat merken dat je ze in de gaten houdt, verleggen ze hun grenzen. Op Facebook heb ik ouders van middelbare scholieren een keer laten weten dat hun kinderen in het park veel dronken en dat er ook drugs werden gebruikt. Kreeg ik als reactie dat ze dat helemaal niet wisten en met ze erover zouden praten. Dat werkte prima. Ik leg altijd met jongeren contact, toon respect en geef ze het idee dat ook zij in het park welkom zijn. Stuur ik ze weg dan gaan ze de boel vernielen.

Anne Marie van Lanen, voorzitter Molenplaats: Het probleem is dat de jeugd van 12 tot 18 jaar nergens terecht kan. Onder de 18 komen ze sinds kort geen café meer in; ze hebben geen geld (telefoon is grootste uitgave), maar willen elkaar ontmoeten. In het park kruipen jongeren gezellig bij elkaar in de Steile Tuin en op het terras van Molenplaats. Die plekken zijn daar eigenlijk niet voor bedoeld. Zolang het om kleine groepjes gaat, is er niets aan de hand. Hun rommel is dan nog makkelijk voor ons op te ruimen. Maar de excessen nemen toe. Grote groepen jongeren gaan 'hangen'. Ze dagen elkaar uit: gilende meiden, stoere jongens. En dan worden ze baldadig. Er komt veel drank op tafel. Het gevolg van deze bacchanalen is dat er een gigantische hoeveelheid (vieze) rotzooi achterblijft, vaak gepaard met vernielingen.

Met het opruimen zijn wij dan een ochtend bezig.

Onze boodschap: 'Elkaar ontmoeten in Sonsbeek is fantastisch mits je je eigen rotzooi opruimt'. Dat motto moet uitgedragen worden door ouders, school, parkwachters, etc. Volwassenen moeten ook met jongeren contact leggen en houden. En ze betrekken bij het 'besturen' van het park, samen met de Vrienden van Sonsbeek en Molenplaats, zoals we al eens eerder in het Bulletin hebben geopperd.

Maatregelen

Molenplaats heeft sinds deze zomer zelf maatregelen genomen. Als er op ons terras jongeren zitten, spreken we ze aan. We hebben de buitenverlichting en Wifi 's avonds en 's nacht uitgezet. Dat helpt want ze kunnen niet op internet en zitten in het stikdonker. Er blijft op Molenplaats wel een terras waar ze terecht kunnen. Maar ... de stoelen liggen soms 's morgens in de beek.

Er moet beslist meer toezicht komen. Ouders kunnen dat doen door zich

in het park te laten zien en een oogje in het zeil te houden. Daar kunnen onderling en op school afspraken over worden gemaakt. Advies: laat groepen jongeren niet te groot worden en spreek ze aan op gedrag en alcoholgebruik.

We zijn ervan overtuigd dat de jongeren zelf meer mogelijkheden kunnen bedenken om het park wel sociaal, met plezier en zonder overlast te veroorzaken te gebruiken. Aan ons de taak om ze rond de tafel te krijgen om samen plannen te smeden.

Hoe doen ijsvogels het nu?

De eerste nachtvorst is in november weer door het land geslopen. Voor ijsvogels is een lichte winteraanval geen probleem. Kritisch wordt het pas zodra een ijslaagje op het water achterblijft. Want het vogeltje is voor zijn voedsel afhankelijk van visjes en die zijn dan onbereikbaar.

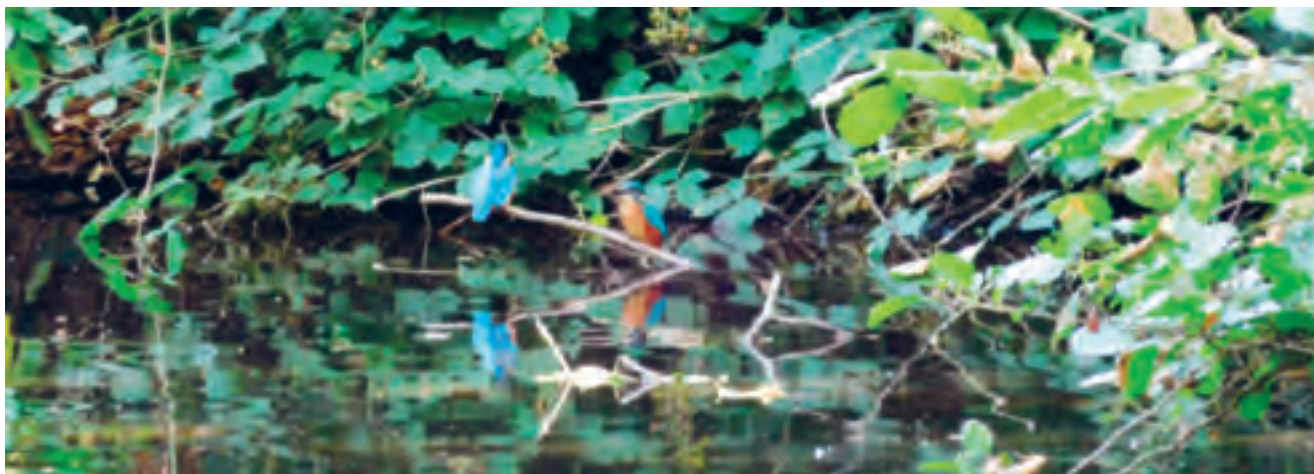
Het aantal ijsvogels heeft tijdens de laatste koude winterdagen voorin dit jaar een flinke klap gekregen. Volgens Sovon Vogelonderzoek Nederland, dat inventariseert hoe de verschillende soorten het doen, zijn er gebieden

waar een van de mooist gekleurde vogels van ons land niet eens meer te vinden is. Eind februari, begin maart lag er nog ijs op vijvers, sloten en rivierarmen waardoor het voedsel voor een aanzienlijk aantal te schaars werd.

In Sonsbeek overleefde een paartje de winterkou in maart. In de loop van dit jaar nestelde het alweer twee keer en per keer werden er twee eieren gelegd. De soort nestelt trouwens, net als in Zypendaal, in Sonsbeek zeker al drie achtereenvolgende jaren.

Een en ander wil niet zeggen dat de stormbal moest worden gehesen. Het is bekend dat het aantal ijsvogels tijdens ijsskoude winters hard terugloopt. De naam is dus eigenlijk wat misleidend. Maar de soort heeft daar iets op gevonden. Meestal volgt er een snel herstel dankzij het feit dat er vervolgens twee, drie of zelfs vier legsels per jaar worden geproduceerd. De afgelopen jaren was er dankzij zachte winters juist sprake van een spectaculaire groei, meldt Sovon.

Foto: Mietsy Smits

Beuken langs cederallee slecht

Op stap met onze boswachter Jeroen Glissenaar

Een deel van de cederallee langs de Parkweg ziet er niet best uit, constateerde de schouwgroep onlangs. Dit gezelschap adviseert een rigoureuze ingreep. De kwaliteit van deze bomen heeft niet eens te maken met de droogte van dit jaar, op dit moment kan nog niet worden bepaald of de zomer gevolgen heeft gehad voor de begroeiing. Huig Velders op stap met onze boswachter, Jeroen Glissenaar.

‘Lopend vanaf de Grote Vijver in de richting van de Wagnerlaan staat aan de cederallee langs de Parkweg een begroeiing van bomen van verschillende leeftijd en conditie. Gezien vanaf de Grote Vijver staat er eerst een rij beuken van ongeveer 20 jaar oud, dan zes Amerikaanse eiken en aansluitend een rij beuken die ongeveer vijf jaar geleden zijn geplant. Daarna volgen tien oude beuken, waarvan twee zonder blad en in slechte conditie. Ook ontbreken in de ‘oude’ rij veel bomen. Dit laatste stuk overziend, lijkt het raadzaam om de hele rij tot aan de verder staande acht jongere beuken weg te halen en er te herplanten.’ Citaat uit het verslag van de schouwgroep die op 11 oktober in Sonsbeek een deel van het park onder de loep nam. Het zijn personen met een verschillende achtergrond, waaronder vertegenwoordigers van de Vrienden van Sonsbeek en ambtenaren van de gemeente. Een van de aandachtspunten was de conditie van de beuken aan de cederallee.

De jonge beuken zijn zo’n tien jaar oud, ze zijn inmiddels flink gegroeid. De exemplaren die waarschijnlijk moeten worden vervangen beslaan ongeveer de helft van dit deel van de allee. Een forse ingreep dus. Is dat per se nodig vragen we Jeroen Glissenaar.

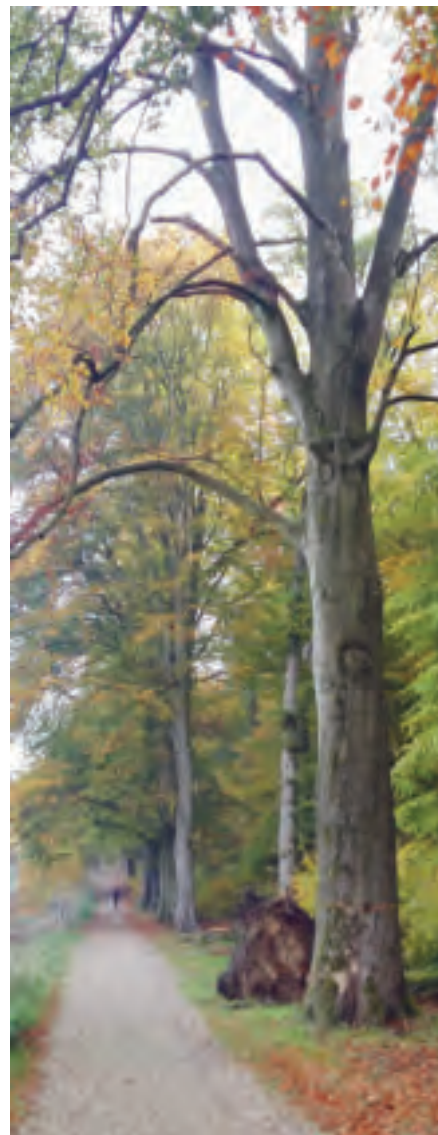
Paddenstoelen

Glissenaar: “Er staan drie slechte beuken die flink zijn aangetast door paddenstoelen. Hier is sprake van een direct gevaar omdat delen kunnen afbreken. Afgezien daarvan moeten

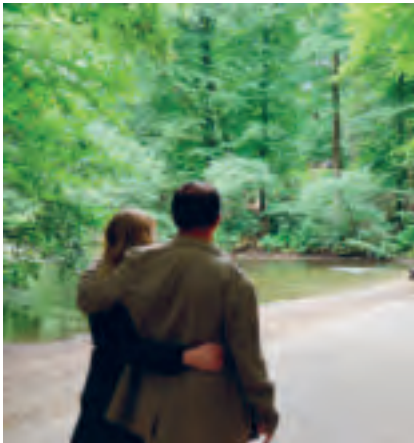
we gezien de algehele conditie van deze exemplaren echt ingrijpen.” De schouwgroep adviseert de gemeente het hele gedeelte in een keer aan te pakken en te herplanten met jonge beuken. Die moeten wel van een wat groter formaat zijn om recht te doen aan het oorspronkelijk ontwerp van het park en het historisch beeld van de laan. De schouwgroep realiseert zich dat relatief gezonde bomen worden geofferd, maar zo meent de groep, ‘het creëren van een wat langere eenheid met gelijkvormige bomen is hier op zijn plaats.’ Het zal even doorbijten worden als het prachtige en vertrouwde beeld langs de Parkweg verandert. Maar volgens de schouwgroep gaat het om een noodzakelijke en verantwoorde ingreep. Het aanzicht zal weer de oude kant op gaan maar het vergt zeker een jaar of tien tot de laan er weer uitziet zoals we die nu kennen.

Droogte

In hoeverre heeft de droogte van deze zomer schade teweeg gebracht? Het is nog nooit zo droog in het park geweest, vertelt Jeroen Glissenaar. Aangenomen werd dat er schade zou zijn opgetreden, maar dat is niet zichtbaar. Er is een regenachtig jaar nodig om de tekorten in de bodem aan te vullen, maar dat is overal zo. Het is niet te zeggen of er alsnog schade aan het licht treedt. Glissenaar verwacht dat de begroeiing deze droge periode heeft overleefd dankzij de opgeslagen energie. De natuur is volgens hem taaier dan we soms denken.

Wat de bomen aan de cederallee betreft: er worden borden geplaatst met informatie, uitleg en een contactadres. Vragen en reacties kunnen sowieso via het mailadres van Glissenaar jeroen.glissenaar@arnhem.nl.

Koude Vijver en ijskelder

Voor de publicatie 'Ruimte om dieper adem te halen – Lingezegen en de parken van Arnhem en Nijmegen' fotografeerde landschapsarchitect en fotograaf Jeroen Bosch Park Sonsbeek. Zo ook de onderaan de Tellegenlaan gelegen Koude Vijver. Ruim twee eeuwen geleden liet de toenmalige eigenaar van het landgoed baron De Smeth de vijver uitgraven. In de naast het water opgeworpen heuvel verrees een ijskelder. Het bouwwerk is tien jaar geleden aan de vergetelheid ontrukkt en gerestaureerd. Bij vorst werden de uit het ijs gezaagde blokken ondergronds opgeslagen. 's Zomers kon de baron zijn gasten op gekoelde champagne trakteren. Tegenwoordig is de door een beekje gevoede vijver vooral bij honden in trek. Bij mooi weer nemen de viervoeters in het met hoge beuken omgeven water graag een koud bad.

Foto's en tekst: Jeroen Bosch

Beukenbos

De foto's in het boek 'Ruimte om dieper adem te halen – Lingezegen en de parken van Arnhem en Nijmegen' van Jeroen Bosch tonen uiteenlopende ingrediënten die het voormalig landgoed Sonsbeek tot zo'n unieke publieke ruimte maken: de Sint Jansbeek inclusief haar vijvers en watervallen, het drukbezochte gazon rond de Witte Villa met uitzicht op de stad, de Grote Weide met koeien, het Hertenkamp, de Steile Tuin en de verschillende eetgelegenheden. Met het heuvelopwaarts gelegen beukenbos herbergt het park nog een bijzondere schat. Op de vochtige leembodem heeft het eeuwenoude geboomte hoogtes tot boven de veertig meter bereikt. De door het bos dwalende wandelaars vallen onder de reuzenbomen in het niet.

Foto's en tekst: Jeroen Bosch

'Geen volkspark maar porseleinkast'

Aftredend voorzitter Edzard Gelderman waarschuwt voor overbelasting

Edzard Gelderman, sinds maart 2012 voorzitter van de Vrienden van Sonsbeek en onlangs opgevolgd door Margreet van Gastel, maakt zich zorgen over de toekomst van de parken, Sonsbeek voorop. Het oorspronkelijk karakter van het landschapspark dreigt het te moeten afleggen tegen de druk van de evenementen, meent hij.

Welke betekenis heeft de Vereniging Vrienden van Sonsbeek de afgelopen jaren voor jou gekregen?

De vereniging is een middel geweest om bij te dragen tot het bewustzijn van de biologische en historische betekenis van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Uit particulier initiatief (elitair) ontstaan zijn ze beschikbaar gesteld voor zorgvuldig (egalitair) gebruik door bezoekers. De parken zijn oases van rust en ontspanning voor mens en dier: het is de taak van de vereniging om de eigenaar – de gemeente – en de bezoekers te overtuigen van het veelvormige belang van de parken voor ons allemaal. Het zijn de 'groene porseleinkasten' van Arnhem, van oneindige schoonheid maar ook kwetsbaar.

Welke idealen heeft onze vereniging en hoe breng je die in praktijk?

Ons ideaal is een zorgvuldig behoud en gebruik van de parken. Voor mij betekent dat: géén massale evenementen. De parken zijn op zichzelf al betekenisvolle evenementen, waar geen olifanten doorheen moeten banjeren. Anders kunnen ze hun oase-functie makkelijk verliezen. We hebben in Arnhem niet te maken met voor massaal gebruik ingerichte 'volksparken' als het Vondelpark. Wij houden onze idealen helder via het smaakvolle en informatieve Bulletin. Onze tweejaarlijkse Sonsbeek-conferentie biedt een forum en bevordert kennis van en inzicht in de bijzondere betekenis voor onze gemeenschap. Incidentele acties als 'Handen uit de mouwen',

op 3 november zo succesvol verlopen, bieden mensen met een park-hart en groene vingers de ruimte om actief aan het onderhoud bij te dragen. Zo worden we allemaal een beetje eigenaar en mede verantwoordelijk.

Wat heeft het voorzitterschap je geleerd?

Het voorzitterschap heeft mij bevestigd dat een club enthousiaste mensen te motiveren is tot daadwerkelijke, concrete inzet. Een bestuur bestaande uit betrokken mensen is een geweldige stimulans om de belangen van de parken onder de aandacht te brengen van gemeente(raad) en bezoekers.

Tijdens de najaarsconferentie pleitte je voor het behoud van Sonsbeek als landschapspark.

Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem zijn aangelegd in de informele 'Engelse landschapstijl' uit eind 18e,

begin 19e eeuw. Dit wordt gekenmerkt door asymmetrie, slingerende paden, verrassende doorzichten, gebruik makend van waterpartijen en hoogteverschillen. Romantiek ten top. Zij zijn particulier aangelegd – we kunnen er de verschillende dames en heren eigenaren niet dankbaar genoeg voor zijn – en niet alleen voor eigen genoegen, maar ook voor dat van de beschaafde burger uit de stad. Vele generaties hebben er gewandeld, zijn onder de grote waterval door gegaan, hebben genoten van ruimte en rust, in de winterdag geschaatst op de Grote Vijver, des zomers in de zon gelegen, vurig bemind, kortom voor velen hebben de parken een deel van hun leven uitgemaakt.

De toenemende vraag naar vergunningen, vooral voor evenementen in Sonsbeek, roept grote bezorgdheid op. Commerciële activiteiten die het eigen gewin en niet de zorgvuldigheid voorop stellen, horen er niet thuis, net zomin als massale activiteiten. Na de laatste grote Sonsbeektentoonstelling lag het park er slecht bij. Het gedrag van recreanten is zorgwekkend: velen laten 'den eigenaar van het bosch als dank voor het verpoezen zitten met de schillen en de dozen'. Er moet stevig en adequaat worden opgetreden tegen het achterlaten van rotzooi en bbq-brandvlekken in het gras. In het Vondelpark zijn bbq's niet toegestaan. De gemeente moet niet toegeven aan park-vreemde activiteiten als een bierfestijn met gigantische geluids-overlast, boerengolf door het hele park en massale popconcerten waar een zee van ellende achterblijft. Evenementen zijn mogelijk mits in bescheiden mate en van bescheiden omvang. En vraag de vergunninghouder een borgsom voor herstel van aangebrachte schade.

Moeten we sterk inzetten op vermeerdering van het aantal vrienden?

Een groot aantal leden heeft zin als draagvlak. Daarmee overtuig je de eigenaar, de gemeente, van de rol die de Vrienden van Sonsbeek willen spelen. Bovendien wil de vereniging zoveel mogelijk mensen bij de parken betrekken en samen verantwoordelijk zijn.

Wat wens je je opvolgster toe?

Margreet van Gastel wens ik toe dat zij het bestuur intensief en door persoonlijke inzet weet te motiveren. Ook hoop ik dat zij haar 'groene netwerk' zal inzetten. De parken behoeven ook van die kant steun. Ik wens Margreet heel veel plezier en succes toe in deze belangrijke Arnhemse rol.

En ten slotte?

Mijn liefde voor de parken, met name Sonsbeek, is ingegeven door het feit dat mijn echtgenoot Dirk Gaasbeek

– tot mijn verdriet op 11 juni 2018 op 61-jarige leeftijd overleden – en ik sedert 1984 in ons huis 'De Houtsnip' tegenover Sonsbeek wonen en niet alleen genoten van het uitzicht maar ook van de wandelingen met onze Duitse staande draadharen Fokko, Sicco en Duco. Dirk heeft mij met zijn groene vingers en in zijn rollen van voorzitter van de Arnhemse volkstuindersvereniging en voorzitter van de afdeling Arnhem van de Koninklijke Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde liefdevol geïnspireerd tot inzet voor de parken. We werkten samen aan het boekje 'Wandelingen door de tijd' waarin een aantal parkbomen op een wandeling wordt beschreven. In 1999 hebben Dirk en ik ervoor gezorgd dat de lime-stone vazen bij het oorspronkelijk huis Sonsbeek ('de Theepit') en de elektrische klok in de dakkapel als blijvende herinnering werden aangebracht. We zijn en blijven beiden met Sonsbeek verweven.

Vrijwilligers gezocht

Molenplaats Sonsbeek heeft meer vrijwilligers nodig. Zij moeten het mogelijk maken dat de organisatie de taken kan blijven vervullen die ze op zich heeft genomen. De werkzaamheden variëren van horecawerk als bediening en het voorbereiden van vergaderingen en bijeenkomsten al dan niet met een lunch tot het organiseren van activiteiten, het laten draaien van de molen en het ontvangen van bezoekers. Die komen er niet alleen voor een drankje en hapje maar ook omdat Molenplaats een informatiepunt is met veel documentatie voor wandelaars en fietsers die in de omgeving op pad willen. Verdere informatie via tel. 4450660 en www.molenplaatssonsbeek.nl

Naam en adres

De ledenadministratie van de vereniging actualiseert momenteel het adressenbestand. Om dat op orde te krijgen worden de vrienden verzocht een mail te verzenden met naam, voornaam, voorletters en volledig woonadres. Deze gegevens kunnen gestuurd worden naar adm.vriendenvansonsbeek@gmail.com

Wie geen mail kan verzenden wordt verzocht dezelfde gegevens per post op te sturen naar Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814CL Arnhem.

Héél spannend

Het Sprookjesfestival kreeg dit jaar in park Sonsbeek een andere uitvoering. Het kabouterparadijs was tijdens de herfstvakantie verlegd van de Steile Tuin naar een geheimzinnig gebied naast onze eigen watermolen. Om er te komen moest je een gloednieuwe, door kabouters geconstrueerde brug over. Opzij kijken naar de beek was griezelig want daar dreef een kleine krokodillenkop net boven het water. Voor sommige heel kleine kinderen bleek dat zelfs een stap tever. Wie de brug eenmaal over was, belandde in een sprookjesbos met hoge, dicht op elkaar staande dikke bomen, overall rondslingerende klimop en links en rechts huisjes en andere onderkomens waar elk moment een kabouterje tevoorschijn leek te kunnen komen. Enkele stenen exemplaren bleven daar een hele week op wachten. En de kinderen, die vonden het al dan niet verkleed hééééél spannend.

Sonsbeekkwartier geboren uit geldnood van de baron

Groot woningbouwproject op oosthelling van de Tonnenberg

De grond waarop het Sonsbeekkwartier is gebouwd, was tot eind 19e eeuw onderdeel van het Landgoed Sonsbeek. In 1883 was het in handen gekomen van Willem Frederik Maurits Alexander Hendrik baron van Heeckeren van Enghuizen. In dit gebied stonden diverse boerderijen en het land werd door boeren bewerkt. De baron die in Parijs woonde, verkeerde vanwege een uitbundige leefwijze in financiële nood. Eerst dichtte hij de gaten met de verkoop van hout van het landgoed en vervolgens werden delen van het landgoed verkocht als bouwgrond. Eerst bij de spoorlijn (St. Marten), later noordelijker waarop nu het Sonsbeekkwartier is gelegen. De gronden werden opgekocht door de Arnhemsche Bouwgrond Maatschappij (ABM, projectontwikkelaars en architecten). Dat park Sonsbeek niet werd bebouwd is te danken aan het feit dat de gemeente het voor de neus van de ontwikkelaars wegkaapte.

Wat zien we terug van de oorspronkelijke situatie voordat het Sonsbeekkwartier werd gebouwd? Het gebied lag op de Tonnenberg die met een schuine helling en enkele subtoppen eindigde in de hoogte (Hartgensberg) van park Sonsbeek en aan de noordzijde overging in het reliëf van de Dalweg en Braamberg. Er stonden enkele boerderijen van waaruit veldwegen naar de toenmalige bouwlanden liepen. Deze doodlopende veldwegen waren als holle weg in het reliëf ingesneden. Bij de aanleg van met name de Graaf Ottobuurt is veel uitgevlakt en is er een volledig nieuw wegenpatroon gemaakt.

De meeste boerderijen zijn in de bouwblokken opgenomen en niet zo herkenbaar. Dat geldt niet voor de voormalige Meisjes-HBS, later het Lorentzcollege waar de boerderij van Dericks stond. Nabij de kruising Apeldoornseweg/Kluizeweg stond ook een boerderij, die door de Arnhemse tekenaar/schilder W.J. Willemse is geschilderd (zie foto) en waarop al aanzetten van de huidige situatie zichtbaar zijn. Van het oude boerenlandschap is niet veel overgebleven. Wel herkenbaar zijn nog enkele subtoppen waar bosjes op stonden. Zoals de Braamberg, binnen het bouwblok Lorentzlaan en Lovinklaan en het huidige plantsoen aan de Pontanuslaan.

Het Sonsbeekkwartier bestaat uit twee delen: Zuid, ontworpen voor de gegoede (katholieke) middenstand en Noord bedoeld voor ambtenaren. In Zuid valt het strakke stratenpatroon op: stervormig met het Graaf Ottoplein in het centrum. In het noordelijk deel volgt de bebouwing meer de natuurlijke hoogteverschillen op de Braamweg, Dalweg en Heselbergh.

Zuid: speculatiebouw

Belangrijk bij de ontwikkeling van dit deel van de stad was ir. J.W.C. Tellegen, directeur van de dienst Gemeentewerken van de gemeente Arnhem. Hij adviseerde het gemeentebestuur trouwens ook de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem te kopen. Het bijzondere ontwerp voor de Graaf Ottobuurt is gemaakt door de architecten C.M.G. van Nieraad en G.J. van Gendt (ook directeurs van de ABM). Is dit stervormige ontwerp beïnvloed door de Franse stedenbouwkundige G.E. Haussman die in Parijs de Champs-Élysées met de Arc de Triomphe als centrum een stervormig stratenpatroon ontwierp? Of is de inspiratiebron een sterrenbos geweest, qua schaal beter passend bij de Arnhemse situatie?

De Apeldoornseweg sluit meer aan op het grootse denken: hier zoals aan de Avenue Royale aan weerszijden statige panden. Rond 1900 is een

Een tekening uit begin 20e eeuw van Willem Jan Willemsen met een oude boerderij en de bomen van het park bij de Kluizeweg/Apeldoornseweg. Boerderij met op de achtergrond de Eusebiustoren. Rechts nog net boerderij Dericks en daartussen vaag de eerste bebouwing van de Sint Peterlaan. (Bron: Gelders Archief)

middenstrook van bomen gemaakt waar parkarchitecten H.A.C. Poortvliet en L.A. Springer voor hebben getekend.

Hoogteverschillen

In Sonsbeek-Zuid zijn in 15 jaar ongeveer 1400 woningen gebouwd. Kenmerkend zijn de hoogteverschillen. Er is veel grond verzet om het terrein uit te vlakken. Aanvankelijk was het plan de straten te vernoemen naar zeehelden. Uiteindelijk werd gekozen voor de eigen geschiedenis van Arnhem: belangrijke Arnhemmers en gasthuizen. De richting van de straten wijst naar het station (Jacob Cremerstraat), naar de ingang Sonsbeekpark (Sint Peterlaan), naar de begraafplaats, tegenwoordig speelplek Onder de Linden (Staringstraat) en de Jacobiberg, die stond voor de relatie met de bossen van de Veluwe (Sint Antonielaan).

Hoe ervaar je vanuit Sonsbeek-Zuid het Sonsbeekpark?

De Sint Peterlaan komt uit op de hoofdingang van park Sonsbeek. Anders dan de stedenbouwkundige opzet doet vermoeden is deze laan wel onderdeel van de stervormige opzet, maar niet de hoofdas daarvan, die op de ingang uitkomt. In het smalle profiel is slechts plaats voor ondiepe voortuinen en kleine bomen. Het huidige beeld wordt gedomineerd door aan weerszijden geparkeerde auto's. Vanuit deze 'benauwde' straat word je bij het binnenlopen van het park overweldigd door de monumentale bomen, de ruime weiden, de

stadsvilla en de bosrand. Een in de loop der jaren gegroeid contrast dus.

Sonsbeek-Noord: de woningbouwverenigingen

Het was oorspronkelijk de bedoeling van Sonsbeek-Noord een villawijk te maken. Een gemeentekaart uit 1909 laat dit duidelijk zien. Het wegenpatroon volgt veel meer dan in Zuid het oorspronkelijk reliëf. Door woningnood bij ambtenaren, middenstanders en leraren zijn in plaats van de villa's

door woningbouwverenigingen onder architectuur fraaie geschaakte woonhuizen gebouwd. Omdat verschillende architecten werden ingeschakeld ontstond er een diversiteit aan woningen. De wijk gebouwd in de jaren 20 en 30 is voor een deel ook op het tuindorpen-idee gebaseerd, dat toen in zwang raakte. Diepe achtertuinen, ruime voortuinen en veel openbaar groen. Het open middegebied (Goeman Borgesiusplein) geeft de wijk een dorpskarakter met een bijzondere groene uitstraling.

Hoe ervaar je vanuit Sonsbeek-Noord het Sonsbeekpark?

In tegenstelling tot het stedelijke Sonsbeek-Zuid overheerst hier het karakter van een villawijk. Langs de Apeldoornseweg staan geen hoge aaneengesloten stadsvilla's die de achterliggende wijk verbergen maar slechts twee grote gebouwen: de toenmalige Meisjes HBS en het Heidemijgebouw, zodat een doorzicht naar de woonwijk is ontstaan. Het park Sonsbeek vormt hier een dichte bosrand en via een onopvallende entree komt men in één van de lanen die dit bos doorsnijden. Ook hier een contrast met de woonomgeving; na het oversteken van de drukke Apeldoornseweg loop je direct het beukenbos in. Op loopafstand kom je in een andere wereld: een dicht bos, met zandpaden die naar bijzondere plekken leiden zoals het Belvédère, Amors Rond en de open plek in het bos (Ronde Weide)

Paul Poelmans

Bronnen:

Sint Marten en het Sonsbeekkwartier, Ingrid D. Jacobs
Uitgave Arnhemse Monumentenreeks 32 (2017)

De Tonnenberg, stedenbouwkundig plan van 1895, Ad Habets

Twee artikelen in het historisch tijdschrift van september en december 2016, uitgave van Arnhems Historisch Genootschap Prodesse Conamur

Dit is het tweede deel van een serie verhalen over wijken rond park Sonsbeek. De eerste aflevering ging over 't Cranevelt en was te lezen in het maartnummer van dit Bulletin. Zie daarvoor ook de website www.sonsbeek.nl

Japanse 1000-knoop is niet zomaar weg

Effectief bestrijdingsmiddel moet nog worden gevonden

De Japanse duizendknoop veroorzaakt steeds meer overlast. De plant behoort tot de 'invasieve exoten', waarvan er een aantal in de parken voorkomt. Hoe bestrijd je die taaie 1000-knoop? Daar is nog geen snelle, effectieve methode voor ontdekt. Natuurkenner Frans Koops, actief in het IVN en de KNVV, vereniging voor veldbiologie, neemt ons mee.

Exoten zijn planten- of diersoorten die van nature niet in ons land aanwezig waren, maar hier zijn gekomen door menselijk handelen. De meeste exotische planten zijn verkocht in tuincentra of geïmporteerd ten behoeve van de land- en tuinbouw. Exotische dieren buiten dierentuinen, vogel- en dierenparken, pelsdierfokkerijen en dierenwinkels zijn ontsnapt of losgelaten door personen die er vanaf wilden of ze de vrijheid gaven. Voorbeelden van vogels in Sonsbeek en Zypendaal zijn de nijlgans en de mandarijneend.

In de Europese Unie (EU) komen ongeveer 12.000 exoten voor en in Nederland zo'n 2000. De meeste geven geen problemen, in elke tuin zijn ze te vinden. Maar het is een ander verhaal als we het hebben over de invasieve of woekerende exoten. In de EU veroorzaken ze jaarlijks enorme schade. Daarom is een lijst opgesteld van exoten die in de lidstaten bestreden moeten worden.

Vier soorten

In Sonsbeek komen vier invasieve exoten voor. Het zijn de Japanse duizendknoop (in 1823 door von Siebolt meegebracht voor de Hortus in Leiden), de reuzenbalsemien (sinds 1850 als tuinplant), de reuzenberenklauw (19e eeuw, tuinplant) en de

Amerikaanse vogelkers (in Nederland sinds 1920 als vulhout in bossen). Drie van deze vier soorten staan op de EU-lijst. De Japanse duizendknoop, de soort die de meeste problemen geeft, staat niet op de lijst omdat niet duidelijk is hoe die moet worden bestreden. De Amerikaanse vogelkers wordt sinds begin jaren vijftig van de vorige eeuw intensief bestreden. De laatste tien à vijftien jaar wordt de soort steeds meer aangetast door parasitaire insecten en een schimmel. De reuzenbalsemien is eenjarig en de reuzenberenklauw tweejarig.

Als deze planten gedurende een aantal jaren worden verwijderd voordat de bloemen zaad hebben gevormd, ontkiemen er geen nieuwe.

Problemen

De bestrijding van de Japanse duizendknoop veroorzaakt veel meer problemen. Het is een vaste plant met een woekereend wortelstelsel tot meer dan een meter diep. De wortels

kunnen schade veroorzaken aan paden, wegen en fundamente van gebouwen. In de natuur verdringt de plant inheemse soorten. In Sonsbeek zie je er veel langs de Jansbeek en ondermeer ook in de moerasweide.

Japanse duizendknoop

De plant wordt op verschillende manieren bestreden. De aanpak tot nu toe: maaien (1x per 2 weken tot 1 maand), uittrekken, uitgraven, begrazen (schapen of varkens), afdekken met landbouwplastic gedurende enkele jaren, chemisch (glyfosaat, ultima), heet water of stoom. Deze methoden blijken alleen doeltreffend als zij consequent vele jaren worden volgehouden.

Oppassen

Bij maaien, uittrekken of uitgraven moeten alle plantendelen zorgvuldig worden verzameld en afgevoerd als grijs afval. Stengeldelen die blijven liggen kunnen opnieuw wortels vormen en uitgroeien. Ook op een composthoop kunnen de plantendelen verder groeien. De gemeente Arnhem werkt niet met chemische bestrijdingsmiddelen, maar met heet water en stoom.

In Japan heeft de duizendknoop natuurlijke vijanden: de Japanse bladvlo en de schimmel *Mycoshaerella polygoni-cuspidati*. In Engeland is de Japanse bladvlo ook geïntroduceerd. Dat lijkt te werken, maar ook hier is de vraag of de parasiet geen schade veroorzaakt aan planten en diersoorten die men niet kwijt wil. Voorlopig lijkt zorgvuldige en lang volgehouden mechanische bestrijding de beste oplossing.

Frans Koops

Als je meer weet dan wat je ziet

Molenplaats heeft een nieuwe parkenwijzer. Het boekje in kleur verschaft de bezoeker van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem een overzicht van wat de drie parken te bieden hebben en verschaft uitleg over de historie. Praktisch daarbij is dat kleine uitsneden van plattegronden de locatie aangeven van wat besproken wordt.

In de brochure zijn interessante plekken en pareltjes in Sonsbeek – Grote Vijver, ijskelder, Belvédère enz. – als uitgangspunt voor beschrijvingen genomen. Zypendaal en Gulden Bodem krijgen een eigen hoofdstuk. Uitgangspunt is dat er veel moois te ontdekken valt 'als je een beetje meer weet dan wat je ziet'.

Grappig is dat in het boekje nog wordt aangegeven dat de Arnhemse firma Traanboer verantwoordelijk is voor ontwerp en constructie van de Zwanenbrug en de Witte Hangbrug, terwijl in het vorige Bulletin van de Vrienden van Sonsbeek te lezen was dat er duidelijke aanwijzingen zijn dat dit niet klopt. Maar dat konden de samenstellers van Parkenwijzer nog

niet weten. In de categorie 'wist u dat': de moerascipres en de watercipres die voor het Sonsbeekpaviljoen staan, zijn de hoogste van het land. Voor alle duidelijkheid wordt nog eens herhaald dat mountainbiken en gemotoriseerd verkeer verboden zijn, terwijl fietsen wordt gedoogd mits voetgangers voorrang krijgen. Barbecueën mag alleen los van de grond. Honden aan de lijn, zakje van thuis meenemen om poep op te ruimen. En wie het nog niet wist: zwemmen in de vijvers is slechts weggelegd voor vissen en watervogels.

De parken zijn het hele jaar door dag en nacht toegankelijk, maar dat geldt niet voor de Steile Tuin.

Daar kan je terecht van zonsop- tot zonsondergang.

Voor activiteiten wordt verwezen naar www.sonsbeekagenda.nl
Het gidsje is voor 2,50 euro te koop in Molenplaats.

Jeugdherinnering

Als parkgids kom je tijdens een groepswandeling niet alleen leuke mensen tegen maar soms ook leuke verhalen. In mei liep ik met een familiegroep van twintig personen over het Jansveld. Natuurlijk vertelde ik iets over de forellenkwekerij die daar tot in de jaren tachtig heeft gelegen. Een van de familieleden, Reinier Bakker, vertelde een herinnering uit zijn jeugd. Als eigenaar van wegrestaurant Het Wapen van Ens, in de Noordoostpolder, ging zijn vader regelmatig forellen halen bij de viskwekerij van de Heidemij in Arnhem. De 15-jarige Reinier mocht dan mee om vaten te sjouwen. Thuis werden de forellen in een aquarium gedaan. De gasten van het restaurant mochten zelf de vis aanwijzen die ze op hun bord wilden hebben. Die werd met een schepnet opgevisst en in de keuken bereid. Zo forel eten was in die tijd een attractie.

Gerard Herbers

Ouwe koeien uit de sloot

Jammer genoeg is de datumstempel op deze prentbriefkaart te onduidelijk om er wijs uit te kunnen worden wanneer hij is verzonden. Op de adreszijde is een 2 cents-postzegel geplakt die werd uitgegeven in 1946. Maar de foto is van voor de Tweede Wereldoorlog. Dat is te zien aan het witte gebouw rechts (hoek Sonsbeekweg/De la Reijstraat). De koeien behoren tot het Fries-Hollands stamboekvee dat twee keer per dag werd gemolken door boer Jansen. Hij had een boerderij met vee op de Teerplaats. Dus waar de Parkweg zich afsplitst van de Zijpendaalseweg.

Uit de collectie die Gijs van Empel schonk aan Bezoekerscentrum Sonsbeek.

Colofon

Het Bulletin VVS is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en van Molenplaats/Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar.

Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. ISSN 1567-1054. Oplage 800 stuks.

Redactie:

Rob van Otterloo,
r.vanotterloo@xs4all.nl
Paul Poelmans,
p.poelmans@poelmansreesink.nl
Gerard Herbers,
pers@molenplaats.nl

Vormgeving en druk:

Coers & Roest
grafische producties BV, Arnhem

Verschenen nummers
vindt u op de website
www.sonsbeek.nl

Vrienden van Sonsbeek

Reden retourzending:

Postcode:

Plaats:

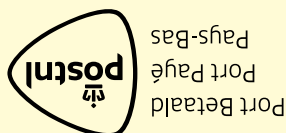
Naam:

Straat:

Het correcte adres is:

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem.

Retour afzender/adreswijziging

Port Betaald

Port Payé

Pays-Bas